

A szölkup denominális igeképzésről

A szölkup szóképzés a maga teljes gazdagságában mindmáig feltáratlan. A leíró nyelvtani irodalomban vázlatos áttekintést is mindössze Prokofjev nyelvtanában (PROKOFJEV 1935), illetve Hajdú Péter szamojéd kresztomátiajában (HAJDÚ 1968) találunk. Az uráli szóképzés egészét tárgyaló, átfogóbb munkákban (GYÖRKE 1934; LEHTISALO 1936) viszont természetesen csak részleteiben esik szó a szölkup képzőkről. Újabban a tomszki-novoszibirszki kutatók közül többen foglalkoztak ugyan egyes rész kérdésekkel (ALITKINA 1972, 1973, 1975, 1976; MOREVA 1972, 1973; KUZMINA 1973), összefoglaló monografikus mű a szölkup szóképzéséről azonban mind ez ideig nem készült.

A szölkup nyelv képzőinek száma — a primer képzők mellett a szekunder képzőket, ill. képzőkombinációkat is figyelembe véve — közel százra tehető. Közülük is különösen nagy számban mutathatók ki a különböző igeképzők. A deverbális igeképzőknek: az imperfektív, perfektív, inchoatív-ingresszív aspektus, a duratív-kontinuatív, breviatív-momentán, frekventatív-iteratív, pluralitativ, uzitativ-augmentativ akció, a tranzitív, faktitív, reflexív ige képzőinek valamint ezek kombinációinak szinte kifogyhatatlan tárházát találjuk a szölkup nyelvben. A denominális igeképzők száma ezzel szemben meglepően kevés. Prokofjev mindössze négyet (-*tj*-, -*l*-, -*š*-, -*ni*) vesz számba (i. m. 57—58), és Hajdú Péter is csak a hét legfontosabbat sorolja fel közülük (-*tj*-, -*š*-, -*nj*-, -*l*-, -*ltj*-, -*qil*-, -*ŋ*), röviden utalva e képzők alapvető funkcióira (i. m. 149—150). Bővebb nyelvi anyag (nyelvjárási szövegek, szójegyzékek) behatóbb vizsgálata sem nagyon emeli meg a számukat.

A denominális igeképzés vizsgálatát megnehezíti, hogy a szölkupban — más szamojéd nyelvekhez hasonlóan — az igeképzés speciális eseteként olyan névszói eredetű ige-igék is találhatóak, amelyek vagy a megfelelő névszótóval azonos alakúak, vagy csupán tövéghangzójukban térnek el attól, de rajtuk semmiféle ismert denominális képző-elem nem mutatható ki, pl.: SW 36 *etj* 'Wort': *etj*- 'irgendeine Stimme geben'; SW 64 *qati* 'Nagel, Kralle': *qati*- 'kratzen'; SW 87 *kekki* 'Qual': *kekki*- 'qualen'; SW 88 *keji* 'Dampf, Atem, Atmen': *keji*- 'atmen'; SW 89 *kem* 'Blut': *kemj*- 'bluten'; SW 83 *quti* 'Krankheit': *quti*- 'krank sein'; SW 124 *manti* 'Maß': *manti*- 'messen'; SW 134 *merqi* 'Wind': *merqi*- 'Wind sein'; SW 146 *muti* 'Krieg': *muti*- 'kämpfen'; *ora* 'hohle Hand': *ora*- 'fassen, fangen'; SW 290 *uri* 'Gesetz, Sache': *uri*- 'annehmen'; SW 291 *ut* 'Wasser': *uti*- 'trinken'; stb.

Márpedig, ha ilyen képző-elem nélküli denominális igék létezése kimutatható a szölkupban, nem lehet kizárni annak a lehetőségét sem, hogy egyes denominálisnak látszó képzős igei származékokban olyan — csak származék-szavaiban létező — ige-igék lappang, amelyhez valójában nem denominális, ha-

nem deverbális képzők járultak. E lehetőség figyelmen kívül hagyásával óhatatlanul átkerülhetnek egyes deverbális igeképzők a denominálisak közé. Ugyanakkor az ilyesfajta elhatárolásban nehézséget okozhat az, hogy különösen a primer képzők között sok olyan található, amelyek azonos hangalakban mind deverbális mind denominális képzőként használatosak. A szófajmegtartó (deverbális) képzőkre azonban elsősorban funkciógazdagságuk a jellemző, míg a szófajváltoztató (denominális) képzők esetében a szófaj megváltoztatásának funkciója az elsődleges, s ezek emellett csak másodlagosan, sokszor más, már deverbális képzőkkel kombinálódva látnak el egyéb funkciókat. A kétféle képzőcsoport pontos elhatárolásának esetenként még ilyen funkcionális szempontok figyelembe vételével is akadhatnak további nehézségei: pl. az *-m*-denominális transzlatív (valamilyenné válást kifejező) igeképző a deverbális duratív-kontinuatív akció képzőjével kombinálódva kételemű *-mpi-* (*-m + pi-*) képzőbokrót alkot, ami alakilag egybeesik a pusztá deverbális képző hosszabb, magánhangzós végű igetövekhez járuló *-mpi-* variánsával. A képzőegyüttes deverbális vagy denominális voltának megállapítása ilyen esetekben csak a tőszó szófajának ismeretében lenne lehetséges. Ennek tisztázásához részben segítséget jelenthet az egyes tőszavak rokon nyelvi megfelelőinek jelentéstani vizsgálata, e munkához jó alapul szolgálnak pl. Janhunnen közszamojéd etimológiáinak szöbokrai (JANHUNEN 1977).

A szölkup képzőanyag megrostálását e szempontok szem előtt tartásával igyekeztem elvégezni. A szelektálást megkönnyítette, hogy a rendelkezésre álló források közül Castrén—Lehtisalo, illetve Erdélyi szójegyzéke a szócikket képzők szerint bökrosítja (CASTRÉN—LEHTISALO 1960; ERDÉLYI 1969), s hogy Castrén adataival a legbővebb, homógen tazi anyagot más szölkup nyelvjárások anyagán ellenőrizhettem. A nyelvjárási hangtani eltérések zavaró voltának kiküszöbölésére az egyes képzők tárgyalásánál azokat kikövetkeztethető proto-szölkup (Psk.) alakjukban szimbolizálom, a bizonyító példaanyagban megtartva természetesen az egyes források eredeti lejegyzésmódját.

A szölkup nyelv denominális képzőit egyszerű számbavételük mellett aszerint is csoportosítottam, hogy szerkezetileg egyszerű, egyelemű képzők-e (primer képzők), vagy pedig összetettek, több elem kombinációjával keletkezettek-e (szekunder képzők, ill. képző-kombinációk). A megrostált képzőanyagban véleményem szerint a következő igeképzők minősülnek denominálisnak:

I. Primer képzők:

1. Psk. <i>*-tə-</i>	5. Psk. <i>*-m-</i>
2. Psk. <i>*-čə-</i>	6. Psk. <i>*-ŋ-</i>
3. Psk. <i>*-lə-</i>	7. Psk. <i>*-l-</i>
4. Psk. <i>*-nə-</i>	8. Psk. <i>*-r-</i>

II. Szekunder képzők, ill. képző-kombinációk:

9. Psk. <i>*-gəl-</i>	13. Psk. <i>*-lčə-</i>
10. Psk. <i>*-gəlčə-</i>	14. Psk. <i>*-llə-</i>
11. Psk. <i>*-māt-</i>	15. Psk. <i>*-mčə-</i>
12. Psk. <i>*-ntə-</i>	16. Psk. <i>*-ptə-</i>

Az egyes képzők részletesebb tárgyalásánál elsősorban e képzők denominális voltának bizonyítására törekedtem. A felhasznált példaanyagból csu-

pán annyit publikálok itt, amennyi a bizonyításhoz elengedhetetlenül szükséges. A vizsgált származékszavak továbbképzett volta esetében az adat előtt rövidítve közlöm a további képző vagy képzők funkcióját, s ha szükséges, az ige idejét, személyét, számát is.

1. Psk. *-tə-

A leggyakoribb szölkup denominális ige-képző. Uráli eredetű, megfelelői valamennyi rokon nyelvben megtalálhatók (GYÖRKE 1934. 18–19; LEHTISALO 1936. 287–294). A szölkupban legáltalánosabb jelentései: 'vmivel el-látni', 'vmivel tevékenykedni'.

Példák:

1. **āmtə* 'szarv': **āmtə-tə* 'döfni, felöklelni': *āmtītigo* mit den Hörnern stoßen (SW 21)
2. **āpək* 'fedél': **āpək-tə* 'lefedni': N *aabaktap* ich bedeckte, MO *aabak-tau* (CL 13)
3. **apsə* 'étel': **apsə-tə* 'etetni, táplálni': Tas *apsetam* ich fütterte, dur. *apsetembam*, impf. *apstendām*, perf. *apsetéltjam* (CL 9) | *apstigo* füttern, nähren, zu Essen geben (SW 21)
4. **qaqlə* 'szán': **qaqlə-tə* 'szánon utazni': *qaqlītigo* mit dem Schlitten fahren, part. inst. *qaqlītšpātīl* (SW 57)
5. **kiñtə* 'rekeszték': **kiñtə-tə* 'rekesztékkal halászni': *kiñčītigo* 'mit Wehr fischen' (SW 94)
6. **nim* 'név': **nim-tə* 'elnevezni, hívni': Tas *nimdengam* ich benannte, dur. *nimnembam*, impf. *nimnändšam* | (SW 154) *nimti-* benennen (CL 66)
7. **nupə* 'horog': **nupə-tə* 'horgászni': *nupētš-* angeln, impf. aor. 1. du. *nupētentomij* (SW 158)
8. **sij* 'festék': **sij-tə* 'bemázolni, befesteni': *sij-* anstreichen, bemalen (SW 208)
9. **tañkə* 'madárcsapda': **tañkə-tə* 'csapdázni': Tas *tjangettam* ich fange mit Fallen, dur. *tjangettembam* (CL 93)

2. Psk. *-čə-

A tazi nyelvjárásban, s így az északi szölkup iskolai-irodalmi nyelvben is e képző fejleményei gyakorlatilag egybeestek a Psk. *-tə- képző fejleményeivel. Középső és déli szölkup nyelvjárási adatok (CL: N MO K NP) alapján azonban e két képző alakilag világosan elkülönül egymástól. Lehtisalo is külön tárgyalja, feltételezve esetleges finnugor megfeleléseit is (LEHTISALO 1936. 233–234). Jelentései a *-tə- képzőéhez hasonlóak. A két képző egymáshoz való viszonya további vizsgálatra szorul.

Példák:

1. **gam* 'arc, homlok': **gam-čə* 'kiönteni': N *kañdšap* 'ich goss aus, schüttete aus', MO *kañčau*, K *kañdšau*, NP *kañdšam*, OO *kañdam*, Tas *kañdšam*, *kañdam* (CL 28) | *gamtiqo* 'ausgiessen' (SW 60)
2. **qō* 'oldal, szél': **qō-čə* 'partot érni': N *kōōčək* 'ich landete', K *kōōt-cang*, Tsch. *kōōčang*, OO *kōōdang*, *kōōttang* (CL 41)

3. *põ 'meleg': *põ-ča- 'melegíteni': N *põcap* 'ich erwärmte', K *põcau*, NP *põõtcam*, Tschl. *pyõcam*, OO *pyõttam*, Tas *põcam*, impf. *põcendšam*, dur. *põcembam*, *põttembam*, Kar. *põõttam* (CL 80) | *põti-* 'wärmen' (SW 193)

3. Psk. *-tə-

A *-tə- denominális igeképző az alapul szolgáló névszó (leginkább elejtendő vadállat vagy gyűjtendő növényi táplálék) megszerzésére irányuló ismétlődő, rendszeres cselekvést fejez ki. Nyelvjárási megfelelései igen változatosak: *č, ł, š, s* (Prokofjev szerint a Ket mentén *j* is), de csupán a тази adatokat vizsgálva is számos morfológiai alternánsa mutatható ki: aor. -*nñ-*, prät. -*šš-*, fut. -*ll-*, impf. -*čänti-*, perf. -*šelč-*, dur. -*špi-*, inf. -*šqo-*, -*čiqo*, part -*šintil*, -*ntil*, -*čil*, ger. -*llä*, nom. deverb. -*šä*, -*čiptä*, stb. Feltűnő e képző hasonlósága a deverbális reflexív *-tə- képző fejleményeihez (vö. pl. *panišqo* ~ *paničiqo* 'heruntersteigen, sich niederlassen' (SW 175); *tulišqo* ~ *tuličiqo* 'ankommen, sich nähern' (SW 175) stb.). Feltételezhető, hogy a két eltérő funkciójú képző közös eredetű, s jelentésük alapja a reflexív funkcióban keresendő. E szerint a denominális képző is visszaható szerepű és jelentése '-sodni': 'halasodni', 'mókusosodni', 'hermelinesodni' stb. lenne.

Példák:

1. *ätä 'vadrén': *ätä-tə- 'vadrénre vadászni': Tas *aatännjang* 'ich jage wilde Renntiere', prät. *aatášang*, impf. *aatätjändšang*, dur. *aatášpang* (CL 13)

2. *kura 'hermelin': *kura-tə- 'hermelinre vadászni': Tas *kurenjang* 'ich fange Hermeline', dur. *kurešpang*, impf. *kuretjändšang* (CL 47) | *kurišqo* 'auf Hermeline jagen' (SW 111)

3. *qwela 'hal': *qwela-tə- 'halászni': Tas aor. *kuelennjang*, *kuelettjang* 'ich fische', impf. *kuelettjändšang*, perf. *kuelešeltjang* (CL 34) | *qelišqo* 'fischen', aor. 3. sg. *qelėñña*, prät. 1. sg. *qeliššan*, ger. *qelišllä*, fut. 3. pl. *qelišlätit*, dur. *qelišpa*, part. *qelišintil*, *qelišntil*, nom. deverb. *qelišä*, *qeličiptä*, adj. *qeličäl* (SW 67) | Tur. *keliško* 'fischen' (L 320)

4. *loqa 'róka': *loqa-tə- 'rókára vadászni': Tas aor. *lokánjang* 'Füchse fangen', perf. *lokašeltjang*, impf. *lokatjändšang* (CL 53) | *loqašqo* 'auf Fuchs jagen' (SW 119)

5. *sanke 'süketfajd': *sanke-tə- 'süketfajdra vadászni': Tas aor. *séngénjang*, *séngettjang* 'ich fange Auerhühner', dur. *séngespang*, impf. *séngettjändšang* (CL 86) | *senkit-* [téves!, helyesen: *senkiš-*] 'auf Auerhahn jagen', ger. *senkillä* (SW 206)

6. *sürəm 'vad': *sürə-tə- 'vadászni': MO *suurenjang* 'ich fange wilde Tiere', NP *suurunjang*, OO *suurunjang*, prät. *suuruussang* (CL 86) | *surišqo*, *surišqo* 'jagen', aor. 3. sg. *suriñña*, ger. *surilä* (SW 214) [= *surillä*]

7. *šipa 'vadkacsa': *šipa-tə- 'vadkacsára vadászni': B aor. *šipánnjang* 'ich fange Enten', Kar. *šipannjang*, prät. *šipašang*, impf. *šipatjändšang*, Tas dur. *šipašpang*, perf. *šipašeltjang* (CL 91) | *šipaš-* 'auf Enten jagen', ger. *šipallä* (SW 220) | Tur. *šipasko* 'Enten fangen' (L 326)

8. *täpən 'mókus': *täpä-tə- 'mókusra vadászni': Tas *täpännjang* 'ich fange Eichhörnchen' (CL 113) | *täpäšqo* 'Eichhörnchen fangen oder auf sie jagen', aor. 3. sg. *täpäñña*, aor. 1. pl. *täpäšimyt* (SW 257)

9. *čöper 'bogyó': *čöperə-tə- 'bogyót szedni': Tur. *topiriško* 'Beeren sammeln' (L 328) | *topiri-šqo* 'bogyót szedni' (HAJDÚ 1968. 149)

10. **ū* 'hófajd': **ū-lə*- 'hófajdra vadászni': Tas aor. *uunnjang*, *uuttjang* 'ich fange Schneehühner', prät. *uusang*, fut. *uutjelaks*, impf. *utjändsang*, dur. *uus pang*, dur.-impf. *uus pändsang*, inf. *uutjegu*, part. *uuttjel*, *uutjel* (CL 16)

4. Psk. *-*ńə*-

Viszonylag ritka előfordulású képző. Jelentése: 'valaminek szaglani', 'valamilyennek érződni'.

Példák:

1. **qwelə* 'hal': **qwelə-ńə*- 'halnak szaglani': *qēlīnigo* 'nach Fisch riechen' (SW 67)

2. **qošə* 'rossz': **qošə-ńə*- 'romlottnak érződni': *qošīnigo* 'übel oder bitter schmecken' (SW 79)

3. **pārə* 'keserű': **pārə-ńə*- 'keserűnek érződni': Tas part. *parenjindilj* 'bitter' (CL 72) | Tur. *pārīnigo* 'bitter sein' (L 324)

4. **tēpəj* 'savanyú': **tēpə-ńə*- 'megsavanyodni': *tēpīnigo* 'sauer werden, sauern' (SW 258)

5. **wałə* 'hús': **wałə-ńə*- 'húsnak szaglani': *wēlīnigo* 'nach Fleisch riechen, schmecken' (SW 296)

5. Psk. *-*m*-

Uráli eredetű denominális igeképző. Jelentése: 'valamivé, valamilyenné lenni'. Megfelelői megtalálhatók egyes finnugor nyelvekben és valamennyi szamojéd nyelvben (LEHTISALO 1936. 110—113).

Példák:

1. **āra* 'ős': **āra-m*- 'őszre változni': K OO *āramnān* 'es wurde Herbst', B *aramnan*, NP dur. *ērramba* (CL 18)

2. **irä* 'öreg': **irä-m*- 'megöregedni': N *āramnāk* 'ich wurde alt, dur. *ārambāk*, Tas *iramnang*, dur. *irambang*, impf. *irammandsang*, dur.-part. *irambedel* (CL 22) | *irangog* 'alt werden', dur. *irampē*-, dur.-part. *irampitj* (SW 48)

3. **pi* 'éjszaka': **pi-m*- 'besötétedni': Tsch. *pāmna* 'es ist dunkel geworden', N NP dur. *pimba* (CL 78)

4. **taŋə* 'nyár': **taŋə-m*- 'nyárra változni': Tsch. *taumna* 'es wurde Sommer', OO dur. *taumba* (CL 107)

5. **tē* 'genny': **tē-m*- 'megromlani': N dur. *temba* 'verfaulte, wurde sauer', MO K NP Tas *teemba* (CL 111)

6. **ūtə* 'este': **ūtə-m*- 'beesteledni': N *yydemná* 'es ist Abend geworden', Kar. *yytemna*, dur. *yytembenga*, Tas impf. *yydemnāndša* (CL 24)

6. Psk. *-*ŋ*-

Ritka denominális igeképző. Jelentése: 'valamivel ellátni, valamivel ellátódni'.

Példák:

1. **garə* 'ferdeség': **garə-ŋ*- 'elferdülni': N *ķaregnak* 'ich bin schief, schief geworden', Tas *ķarengnang*, part. *ķarengdel* (CL 29)

2. **kolla* 'adósság': **kolla-η*- 'eladósodni': MO dur. *koltjangbau* 'ich gerate in Schulden', NP *koldjangbau* (CL 44)

3. **māt* 'sátor': **māta-η*- 'sátrat verni': *mātīŋgo*, *mātīŋgo* 'Zelt aufschlagen' (SW 127)

4. **mir* 'ár, érték': **mirə-η*- 'értékesíteni, eladni': N *merngnap* 'ich verkaufte', K *mirngnau*, Tas *mirengnam*, dur. *mirengbam*, impf. *mirengnāndšam*, perf. *mirengéltjam* (CL 62) | *mīrīŋgo* 'verkaufen, zahlen' (SW 137) | Tur. *mī-reŋko* 'verkaufen' (L 323)

5. **tēla* 'nap': **tēla-η*- 'kivilágosodni, megszületni': MO dur. *tjelangba* 'es wurde Tag', Tas dur. *tjeelengba* 'es wurde hell', dur.-part. *tjeelengbedil* (CL 99) | *čelīŋgo*, *čelīŋgo* 'geboren werden, zu Welt kommen', dur. *čelīŋpa*, dur.-part. *čelīŋpītīl* (SW 235)

7. Psk. *-l-

Uráli eredetű primer denominális igeképző (LEHTISALO 1936. 162–164). Jelentései: 'valami felhasználásával, valamihez hasonlóan cselekedni'.

Példák:

1. **apta* 'szag': **apta-l*- 'szagolni': N dur. *aptalbat* 'ich rieche', Tas dur. *aptalbam*, impf. *aptaldšam*, MO impf. *aptaldšandšam* (CL 10) | *aptalqo* 'riecken', dur. *aptalpi-* (SW 23)

2. **qāmə* 'széttárt kar': **qāma-l*- 'átölelni': Tas *kaamalnam* 'ich umarme', dur. *kaamalbam* (CL 31) | *qāmalqo*, *qāmalqo* 'umarmen', perf. *qāmalei-*, *qāmalelči-* (SW 59)

3. **kotə* 'horog, kampó': **kota-l*- 'megragadni': *kotal-* 'ergreifen, anpacken' (SW 106)

4. **ora* 'marok': **ora-l*- 'megmarkolni': N *orannap* 'ich ergriff, fing', dur. *oralbat* (CL 15)

5. **sūmə* 'hang, zaj': **sūma-l*- 'lármázni': dur. *sūmalpiqo* 'lärmen' (SW 215)

6. **unčə* 'tetű': **unča-l*- 'tetvészkedni': *untalqo* 'entlausen' (SW 284)

8. Psk. *-r-

Denominálisként is előforduló igeképző. Jelentése: 'valamilyen állapotba kerülni, valamilyenné válni'.

Példák:

1. **qajmə* 'világosság': **qajmə-r*- 'világosodni': K dur. *kaimermba* 'es wurde heiter, klar', impf. *kaimeréndseng*, B dur. *kalmermba*, N *kalmeramba* (CL 27)

2. **qāmpə* 'hullám': **qāmpə-r*- 'lebegni, felbukkanni': *qāmpirgo*, *qāmpirgo* 'schwimmen auf einem Platz, auftauchen' (SW 60)

3. **soma* 'jó': **soma-r*- 'szeretni': K NP *sooram* 'ich liebe', Tsch. OO *suoram* (CL 85)

4. **wate* 'hús': **wate-r*- 'meghízni': Tsch. *watjernang* 'ich wurde fett', dur. *watjebang* (CL 27)

9. Psk. *-qal-

Közszamojéd eredetű szekunder képző (vö. pl. JANHUNEN 1977. 42). Mozzanatos jellegű, pillanatnyi cselekvést kifejező igék képzésére szolgál.

Példák:

1. **qwäg* 'váll': **qwäg-qal* 'vállra venni': Tas *kuekkálnam* 'ich trug auf der Schulter', dur. *kuekkálbam*, impf. *kuekkáldšändšam*, perf. *kuekkaléttjam* (CL 33) | *qegqalqo* 'auf die Schulter heben' (SW 67)

2. **or* 'erő': **or-qal* 'fogni, megfogni': Tas *orkolnam* 'ich erfasste, ergriff, fing', dur. *orgolbau*, dur.-impf. *orkolpändšam* 'ich halte', impf. *orcoldšam*, *orcoldšändšam*, perf. *orkoléttjam* (CL 15) | *orqilqo* 'anpacken, erfassen, dur. *orqilpi-*, impf. *orqilti-*, *orqiltänti-* (SW 171) | Tur. *orkkilko* 'festnehmen' (L 318)

3. **sä* 'belső rész': **sä-qal* 'bedugni, bedöfni': Ob *saagénnau* 'ich stieß hinein', K *säkkennau*, Tas *sakalnam*, dur. *sakalbam* (CL 82) | *sägälqo*, *säqal-* 'hineinstecken', perf. *sägalleiqo* (SW 204)

4. **tē* 'sarok, talp': **tē-qal* 'rálépní': N *čiegannap* 'ich trat', impf. *čiegaldšak*, MO *tjekkannau*, K *tjegaldsang*, NP *čiegaldšang* (CL 99)

10. Psk. *-qalčə-

Kételemű képző-kombináció. Első eleme a *-qal- denominális szekunder képző, második eleme pedig feltehetőleg a deverbális *-čə- tranzitív igeképző.

Példák:

1. **kū* 'húzószíj': **kū-qalčə-* 'beszízajni': N *kuugoldšak* 'ich spannte mich vor', MO *kuugolčang* (CL 46)

2. **maqə* 'vessző, bot': **maq-qalčə-* 'megvesszőzni': K *mačkaldsar* 'ich treibe an (Pferd, Renntier)', dur. *mačkaldsembau*, OO *mačkaldam*, Tschl. *mačkaldam* 'ich treibe zu heftig an' (CL 56)

11. Psk. *-mät-

Szekunder reflexív képző. Elsősorban deverbális funkciójú, de a példák tanúsága szerint denominális képzőként is használatos.

Példák:

1. **koja* 'kör': **koja-mät-* 'megfordulni, megkerülni': *kolmätqo*, *kollimät-*, *kollimot-* 'sich wenden, kreisen' (SW 98) | *kollimčätqo* 'sich wenden' (L 321)

2. **lěpak* 'sötét': **lěpaka-mät-* 'sötétedni': aor. 3. sg. *lěpkimonna* 'es wurde dunkel' (SW 118)

3. **taŋə* 'csendes': **taŋə-mät-* 'lecsendesedni': *taŋəimät-*, *taŋəimät-* 'ruhig werden, sich beruhigen, schweigen' (SW 251)

12. Psk. *-ntə-

Szekunder denominális igeképző. Olyan igéket képez, amelyek az alapszóval megnevezett tárgy felhelyezését fejezik ki.

Példák:

1. **ättä* 'nyílvég': **ättä-ntə* 'nyilat feltenni (íjra)': *ättäntigo*, *ättentigo* 'den Pfeil an die Bogensehne setzen' (SW 27)
2. **lū* 'öv': **lū-ntə* 'övet feltenni': NP Tsch. OO *kyyndang* 'ich gürtete mich', Tschl. impf. *kyynnendang* 'ich gürtete mich' (CL 101)
3. **üka* 'sapka': **üka-ntə* 'sapkát feltenni': *ükanti* 'Mütze aufsetzen', aor. 3. sg. *ükinnit* (SW 288)

13. Psk. *-lčə-

Kételemű képző-kombináció: első eleme a denominális *-l- képző, második eleme pedig a deverbális *-čə- tranzitív képző.

Példák:

1. **ānə* 'jel': **ānə-lčə* 'megjelölni': Tas *ānaldšam*, *āneldšam* 'ich zeichnete (ein Renntier, ein Baum)' (CL 9) | *ānilti*-, *onilti*- 'bezeichnen, anmerken' (SW 22) | Tur. *đāniltižo* 'zeichnen' (L 318)
2. **ila* 'alsó rész': **ila-lčə* 'legyőzni': *ilaltigo* 'überwältigen, siegen', impf. 3. pl. *ilaltentätin*, dur. prät. 1. pl. *ilaltimpisamin* (SW 52)
3. **koja* 'kör': **koja-lčə* 'megfordítani, megfordulni': N *kojaldšap* 'ich umringte', K *kojaldsau*, OO *kojaldam*, Tas *kojaldšam* 'ich kernte um, ich umringte langsam' (CL 44) | *kolaltigo* 'umdrehen, sich umdrehen, umreißen' (SW 98)
4. **taŋə* 'csendes': **taŋə-lčə* 'lecsendesedni': *taŋalti*- 'still, ruhig werden, sich beruhigen' (SW 251)

14. Psk. *-lʈə-

Kételemű képző-kombináció: első eleme a denominális *-l- képző, második eleme pedig a deverbális *-lʈə- reflexív képző.

Példák:

1. **warqə* 'nagy': **warqə-lʈə* 'kérkedni': OO *wargaldjang* 'ich prahle', Tas *wargeltjang*, dur. *wargeltjembang* (CL 26)
2. **tē* 'rothadság': **tē-lʈə* 'megrothadni': *telči*- 'verfaulen', impf. aor. 3. sg. *telčenta* (SW 258)

15. Psk. *-mčə-

Kételemű képző-kombináció: első eleme a denominális *-m- transzlatív, második eleme pedig a deverbális *-čə- tranzitív igeképző. Együttes jelentésük: 'valamilyenné tenni'.

Példák:

1. **īnə* 'szelid': **īnə-mčə* 'megszelidíteni': B *īnjemdšam* 'kirre machen' (CL 20)
2. **qāmə* 'rövid': **qāmə-mčə* 'megrövidíteni': NP *kaawámdšam* 'ich verkürze' (CL 32)
3. **nārqə* 'vörös': **nārqə-mčə* 'befesteni (vörösre)': NP *njaargamdšam* 'ich malte' (CL 67)
4. **tānaka* 'kicsi': **tānə-mčə* 'csökkenteni': Tschl. *taanamdām* 'ich verringerte' (CL 108)

16. Psk. *-pta-

Kételemű képző-kombináció: első eleme a denominális transzlatív *-m- (> -p-) képző, második eleme pedig a deverbális tranzitív *-ta- igeképző. Együttes jelentésük: 'valamilyenné tenni'.

Példák:

1. **tántaj* 'nedves': **tántä-pta-* 'benedvesíteni, áztatni': N *čändaptap* 'ich machte naß' (CL 95) | *čentapti-*, *čäntäpti-* 'naß machen' (SW 236)
2. **täk* 'gyors': **täkä-pta-* 'sietni': N *čē-geptak* 'ich beeilte mich', fakt. *čegeptaldšak* 'ich beeilte', Tas *tjėkäptang*, dur. *tjėkäptembang* (CL 96)
3. **tira* 'teli': **tira-pta-* 'megtölteni': Tas *tiireptam* 'ich füllte an', dur. *tiireptbam*, impf. *tiireptändsam* (CL 115)

JANURIK TAMÁS

Irodalom

- ALITKINA 1972: L. A. ALITKINA, Selkupskie proizvodnye prilagatelnye na -(a)j. Voprosy sovetskogo finno-ugrovedeniya. Saransk 1972. 53—54.
- ALITKINA 1973: L. A. ALITKINA, Slovoobrazovanie prilagatelnyh v selkupskom jazyke so značeniem neobladaniya. Proishozhdenie aborigenov Sibiri i ih jazykov. Tomsk 1973. 63—65.
- ALITKINA 1975: L. A. ALITKINA, K voprosu ob otgлагоlньnyh proizvodnyh imenah prilagatelnyh v selkupskom jazyke. Jazyki i toponimija Sibiri 7: 107—115. Tomsk 1975.
- ALITKINA 1976: L. A. ALITKINA, O nekotoryh suffiksallyh slovoobrazovanijah prilagatelnyh v selkupskom jazyke. Jazyki i toponimija. Tomsk 1976. 102—105.
- CASTRÉN-LEHTISALO 1960: Castréns ostjaksamojedische Aufzeichnungen. in MSFOu. 122: 3—261. Helsinki 1960.
- ERDÉLYI 1969: ERDÉLYI ISTVÁN, Selkupisches Wörterverzeichnis. Tas-Dialekt. Budapest 1969. 1—316.
- GYÖRKE 1934: GYÖRKE JÓZSEF, Die Wortbildungslehre des Uralischen. Primäre Bildungssuffixe. Tartu 1934. 1—96.
- HAJDÚ 1968: HAJDÚ PÉTER, Chrestomathia Samoiedica. Budapest 1968. 121—172.
- JANHUNEN 1977: JUHA JANHUNEN, Samojedischer Wortschatz. Gemeinsamojedische Etymologien. Castrenianumin toimitteita 17: 1—186. Helsinki 1977.
- KUŽMINA 1973: A. I. KUŽMINA, K voprosu o slovoobrazovanii v selkupskom jazyke. Aktualnye problemy leksikologii i slovoobrazovanija. Vypusk 2: 137—149. Novosibirsk 1973.
- LEHTISALO 1936: TOIVO LEHTISALO, Über die primären uralischen Ableitungssuffixe. MSFOu. 72: 1—400. Helsinki 1936.
- LEHTISALO 1960: TOIVO LEHTISALO, Ostjaksamojedisches Sprachmaterial vom Turuchan-Fluß. MSFOu. 122: 317—338. Helsinki 1960.
- MOREVA 1972: L. V. MOREVA, Nekotorye sposoby vyraženiya modalnosti v sredneobskyyh govoraх selkupskogo jazyka. Jazyki i toponimija Sibiri 5: 79—84. Tomsk 1972.
- MOREVA 1973: L. V. MOREVA, Peredača nekotoryh modalnyh značenij pokazatelem -nĎ-/nž- v selkupskom jazyke. Proishozhdenie aborigenov Sibiri i ih jazykov. Tomsk 1973. 61—63.

Über die sölkupische denominalen Verbalbildung

von TAMÁS JANURIK

In der vorliegenden Arbeit habe ich mir die Aufgabe gestellt, auf der Basis des interdialektalen Vergleichs eine eingehende Analyse der sölkupischen denominalen Verbalbildung zu geben. Die bisherige Forschung hat lediglich Teiluntersuchungen angestellt.

Im Sölkupischen treten in großer Zahl denominalen Verben ohne Ableitungssuffix auf. Gewöhnlich erscheint in diesen Fällen der Nominalstamm unverändert als Verbalstamm.

Die sölkupischen Dialekte bezeugen für das Protosölkupische acht Primärsuffixe und acht Sekundärsuffixe oder zweigliedrige Suffixkombinationen, die Verben vom Nominalstamm ableiten:

I. Primärsuffixe

1.	Psk.	*-ta-	5.	Psk.	*-m-
2.	Psk.	*-ča-	6.	Psk.	*-ŋ-
3.	Psk.	*-ta-	7.	Psk.	*-l-
4.	Psk.	*-na-	8.	Psk.	*-r-

II. Sekundärsuffixe oder Suffixkombinationen

9.	Psk.	*-qal-	13.	Psk.	*-lča-
10.	Psk.	*-qalča-	14.	Psk.	*-lta-
11.	Psk.	*-mät-	15.	Psk.	*-mča-
12.	Psk.	*-nta-	16.	Psk.	*-pta-

Die Wortbeispiele wurden nur den wichtigsten sölkupischen Wörterverzeichnissen (CASTRÉN—LEHTISALO 1960; ERDÉLYI 1969; LEHTISALO 1960) entnommen.